

Руснак Ірина Євгеніївна,

професор кафедри української літератури, компаративістики
і гринченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
доктор філологічних наук

ORCID iD 0000-0001-8355-7389

i.rusnak@kubg.edu.ua

<https://doi.org/10.28925/2412-2475.2020.16.7>

**«ЗАГАРЯЧИЙ У СЛОВАХ І ЗАОТВЕРТИЙ У МИСЛЯХ»
(штрихи до біографії Уласа Самчука)**

Епістолярій письменника є вагомим матеріалом для літературознавчих розвідок. Він зберігає потужний біографічний потенціал, має культурну вагу і, втрачаючи статус приватності, набуває статусу документального свідчення про конкретну епоху. Листи дають змогу відчутти митця як людину, заглибитися в його внутрішній світ, дізнатися щось особливе про його світорозуміння, емоційні порухи душі, проникнути в таїну творчої лабораторії. У статті вперше проаналізовано поетику інтимних листів Уласа Самчука, зроблено спробу доповнити сутнісними деталями психологічний портрет митця. Авторка охарактеризувала тематичний зміст любовних листів, їхню настроєвість та експресію, розкрила розуміння письменником поняття «любов» і значення любові в житті творчої особистості. Емотивний простір любовного епістолярію пов'язаний з автором та його коханою. Листи містять влучні самохарактеристики письменника, пов'язані з усвідомленням власного мистецького післанництва. Він висловив своє ставлення до естетичних уподобань обраниці, поцінував органічне поєднання чуттєвості й інтелектуалізму в її живописних полотнах. Зріле кохання У. Самчука засвідчило глибоку особистісну трансформацію митця, справило ошляхетнюючий і гармонізуючий вплив на творчість цього періоду. За цей час було створено й видано дві книги спогадів та три романи, завершено один роман і дві п'єси. Любовні листи письменника дали можливість оцінити ступінь автобіографічності роману «На твердій землі» (1967), зокрема відшукати у творі безсумнівні елементи автобіографізму. Інтимний епістолярій дав унікальні свідчення про те, звідки черпав письменник натхнення для плідної праці в 1950–1960-х роках, якими були передумови і механізми творчого процесу під час роботи над романом із життя української еміграції в Канаді.

Ключові слова: Улас Самчук, роман «На твердій землі», епістолярій, любовні листи, інтимні листи, епістола, автобіографізм.

Актуальність дослідження. Інтерес до творчої спадщини Уласа Самчука в сучасному літературознавстві не згасає. Інтенсивність творчого життя письменника і журналіста, редактора і громадського діяча, багатогранність його життєвого шляху дають науковцю все більше простору для дослідження, нові можливості для інтерпретації його творчості. Осібне місце тут займає епістолярна спадщина митця. Загалом епістолярій творчої особистості завжди є неоцінним матеріалом для літературознавчих розвідок, оскільки зберігає потужний біографічний потенціал, має культурну вагу і з віддалі часу, втрачаючи свою приватність, набуває статусу документального свідчення про конкретну епоху. Знайомлячись зі змістом

листів письменника, маємо унікальну можливість відчутти його як людину, заглибитися в його внутрішній світ, дізнатися щось особливе про світорозуміння, емоційні порухи його душі, проникнути в таїну творчої лабораторії. У такому разі літературознавець отримує можливість вивчати письменницьку свідомість не тільки через створені ним художні образи, але і шляхом аналізу роздумів, почуттів та узагальнень, висловлених приватно в листах.

Колекція листів У. Самчука до кількох сот адресатів є вагомою частиною архіву письменника, що зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ВРФТ ІЛ). Тут представлено об'ємні блоки листування митця з політичними

діячами, письменниками, видавцями, друзями, які брали активну участь у заокеанському житті українців, та іншими відомими в еміграції людьми. Епістолярій допомагає відчувати атмосферу міжвоєнної та повоєнної доби, зрозуміти значення ключових символів і знаків кожної з епох, осмислити крутіж і динаміку інтелектуального та мистецького життя українців у США і Канаді, більш глибоко інтерпретувати світоглядні переконання, творчі пошуки, особливості художнього мислення прозаїка. Спорадично цю частину спадщини У. Самчука опрацьовували окремі літературознавці. Так, М. Пангелова детально осмислила відображення літературного життя та творчої індивідуальності письменника в його приватних кореспонденціях (Пангелова, 2009; Пангелова, 2012), акцентувала зв'язок листів письменника з літературним побутом його часу (Пангелова, 2016), зрештою зробила спробу оцінити літературно-критичну діяльність митця крізь призму його епістолярію (Пангелова, 2011). Р. Радчик проаналізувала подробиці заокеанського життя прозаїка в епістолярному інтер'єрі (Радчик, 2007). У центрі уваги С. Луцій перебували епістолярні історії видань і перекладів творів У. Самчука, дискусії на літературні теми з побратимами по перу тощо (Луцій, 2014; Луцій, 2015). Однак інтимні листи письменника, сповнені почуттів, емоцій, одкровенень, а також важливої інформації про різні життєві перипетії письменника і його творчу працю, залишаються до цього часу не осмисленими.

Сучасні дослідники намагаються з'ясувати жанрову й художню природу інтимного епістолярію. Л. Рупенко (Зарицька) наголошує, що термін варто розуміти в широкому і вузькому значенні: «У широкому значенні — це листування, що стосується особистого життя адресанта, його взаємин з близькими людьми і в якому виявляються його почуття та потаємні думки. <...> У вузькому ж значенні інтимний епістолярій — це листування з коханою людиною; отже, поняття “інтимний епістолярій” і “любовний епістолярій” є синонімічними» (Рупенко (Зарицька), 2015, с. 243). Авторка цитованої статті виокремлює низку характерних ознак інтимного епістолярію, зокрема художність і вияв творчої енергії через експресивні засоби; чітку спрямованість на адресата, що виказує риси характеру кореспондентів; уміння «спокуювати» обранця / обраницю з метою продовження епістолярного контакту; драматизм і пристрасність; еротизм і емоційність; занурення в суспільні та естетичні проблеми (Рупенко (Зарицька), с. 247). Як зауважує інша дослідниця, «...інтимний лист позначений найбільшою мірою суб'єктивізмом, таємничі-

стю й сакральністю. Крім того, любовна тематика наповнює епістолярний текст белетристичними елементами, інтимною символікою та образністю, своєрідною метамовою, залишаючи літературознавцям безмежний простір для прочитання — відчитання — декодування». На переконання А. Ільків, інтимний дискурс письменницького епістолярію є найбільш оптимальним кутом зору для реконструкції творчих психопортретів письменників, з'ясування особливостей їхньої творчої лабораторії та літературних взаємин (Ільків, 2016, с. 10).

Інтимні листи органічно пов'язані з численними деталями авторського повсякдення, які можуть інтерпретуватися як значні біографічні моменти творчої особистості. Як зауважила М. Коцюбинська, вони мають вагоме значення для розуміння митця «...як особистості в найпотаємніших його проявах, як “цілого чоловіка”, за Франковим визначенням. <...> Любовні листи “портретують” свого автора напрочуд повно й виразно. Тут якнайменше “маски” й якнайбільше “обличчя”...» (Коцюбинська, 2009, с. 54–55). Тож **мета** цієї статті — доповнити сутнісними деталями життєву і творчу біографію Уласа Самчука, дослідити художні особливості його інтимних листів. **Об'єктом** аналізу в розвідці є шістнадцять неопублікованих листів письменника до монреальської художниці українського походження Люби Генуш (1924 р. н.), датованих від 04 лютого 1952 року до 19 березня 1968 року.

Результати дослідження та обговорення.

На початку статті варто наголосити на важливості морально-етичного аспекту літературознавчого порушення приватних меж інтимного листування У. Самчука, оскільки письменник адресував їх особі, яка не завершила свого земного кола і в доволі поважному віці продовжує творчо працювати. Як зауважила свого часу М. Цветаєва щодо подібної делікатної ситуації, «...не можна друкувати без дозволу. Без дозволу, тобто — до строку. Поки адресат тут, а відправник — там» (Письма 1926 года, 1990, с. 35). Зрозуміла річ, що в момент надсилання конкретному адресату приватного листа адресант об'єктивно не передбачає наявності реципієнта в жодній з інших можливих іпостасей (просто цікавого читача чи озброєного науковими підходами літературознавця-інтерпретатора). А любовна кореспонденція тим більше не орієнтована на оприлюднення чи найменший розголос. Важливим залишається фактор недосяжності її змістів непосвяченим. А. Ільків зазначає, що «...певне втручання в цей, по суті, сакральний текст “третього ока” літературознавця ніби руйнує жанрову природу любовного послання» (Ільків, 2016, с. 17). Однак варто

підкреслити, що інтимний епістолярій є важливою частиною спадщини творчої особистості, суттєво доповнює картину її життя. Ось чому, стверджує дослідниця, «...не виходячи за межі певних морально-етичних принципів, науковці все ж декодують інтимний лист як “розмову двох” задля всебічного осмислення й осягнення творчих особистостей художників слова» (Льків, 2016, с. 17). Вдаючись до інтерпретації любовних листів як текстів з особливим статусом, дослідник, очевидно, має взоруватися на волю митця. У цій розвідці листи цікаві передовсім своїм біографічним потенціалом, оскільки служать джерелом маловідомої інформації про приватне і творче життя У. Самчука, зокрема розповідають про його зріле кохання, увиразнюють численні подробиці психологічного портрета, містять окремі деталі історії написання і видання одного з романів.

Моральну дилему, окреслену вище, може розв'язати той факт, що більшість листів до різних адресатів, які зберігаються в архіві письменника, — це копії, надруковані на портативній машинці під копірку. Оригінали благополучно дісталися своїх відборців, а машинописні відбитки були дбайливо складені автором до архівної шухляди. Серед них — і дублікати любовних листів до Люби Генуш. Риторичним буде запитання: чи мав У. Самчук надію колись оприлюднити цю кореспонденцію? Але факт залишається фактом: збережені листи свідчать про його наміри не приховувати від майбутнього навіть найінтимніших сторінок свого життя. У такий спосіб письменник сам розширив коло реципієнтів своїх любовних послань, поставивши останні поруч з іншими кореспонденціями як свідчення важливості однієї з непроминальних подій у його житті. Листи-відповіді адресатки (а вони, як витікає із Самчукових любовних епістол, були!) у цій розвідці залишилися поза увагою, оскільки їх не виявлено в архіві письменника. Не виключено, що У. Самчук приховував листи коханої від дружини Тані Прахової, аби не травмувати почуттів останньої. Можливо, через граничну відвертість знищував ті епістоли, аби вберегти репутацію коханої (їхнє листування продовжувалось і після її одруження). Достеменно пояснити цей факт сьогодні немає можливості.

Найбільш інтенсивним листування закоханих було в 1952 (сім листів) і 1953 роках (чотири листи). Згасає амплітуда епістолярного діалогу після одруження адресатки 1954 року (один лист). По одному листу У. Самчук написав в 1956, 1960, 1961, 1963 і (після затяжної паузи, що тривала майже п'ять літ) 1968 роках. Майже всі листи (крім двох) невеликі обсягом і займають лишень одну сторінку машинопис-

ного тексту. Вони не містять правок автора; тільки останній лист, датований 19 березня 1968 року, має напис «Л. Генуш. Монреаль», який можна потрактувати не тільки як виразний знак завершення епістолярного спілкування, але також і як остаточну крапку в закінченому епізоді життя.

Із датування листів, крім одного, можна припустити, що доленосне знайомство Уласа Самчука і Люби Генуш відбулося приблизно на початку 1950-х років. Знаному вже на той час письменникові було далеко за сорок, молода художниця була молодша від нього на дев'ятнадцять літ. Пізніше У. Самчук констатував в одному з листів: «для того, щоб так сталося, нас проведено континентами і океанами» (Самчук, 1952–1968, арк. 4). Отже, зустрілися й познайомилися вони вже в Канаді.

Мало не вся кореспонденція до Люби Генуш має форму листа-розмови, листа-діалогу, листа-одкровення, де знаходимо відверті зізнання, сподівання і мрії, роздуми і сумніви письменника, запитання до коханої та спонукання діяти рішуче. У. Самчук багато пише про силу чуття і силу розуму, любов і щастя, звіряє коханій свої емоції та найінтимніші бажання. Центральне місце тут відводиться почуттю, яке заповонило все ество письменника в зрілому віці. Емоційний тонус спілкування адресанта з коханою відлунював у кожній фразі, слові, натяку спрагою шаленства, нестримною пристрасстю і жаданням. Найбільш спрагнені листи-зізнання датовані 1952 роком (шість листів від лютого до грудня). Саме вони дають змогу припустити, що амурні стосунки почали бурхливо розвиватися на початку 1950-х років, бо вже в лютому 1952 року письменник дорікає коханій за вагання, сумніви і «гальмуючі первні». Опір тій силі, що гнала їх назустріч одне одному, він пояснював різницею у віці та неоформленістю в обраниці того жіночого чару, яким кожна жінка зачаровує світ: «Я ніяк не хочу неволити Вас, упокорювати чи бентежити Ваші первні, ще не оформлені у справжню жіночість, почування. Коли Ви маєте (і не без підставно) сильні гальмуючі первні, що стоять на перешкоді Вашого до мене почуття — рішайте так, як каже Вам Ваше те справжнє у Вашій істоті. Питайте рішуче Ваше почуття естетики, Ваше відчуття міри реального, Вашу мудрість...» (Самчук, 1952–1968, арк. 1). Подекуди письменник цитує її листи, що потверджує обережність і стриманість Люби Генуш у вислові любовних почуттів: «Ваші гальмуючі первні» куди сильніші за силу, “що жене нас на зустріч” і що “моє піднесене почуття” було лиш плодом “моєї уяви”, в чому Ви не брали “участи”. І що тут допоможуть

патос, зойки, заклинання і різні інші “гарматні стріли”» (Самчук, 1952–1968, арк. 2).

Від листа до листа У. Самчук намагається викликати довіру коханої, запевняючи в щирості своїх почуттів і бажань, невгамовно спонукаючи її до більш відвертих взаємин: «Дайте руку і біжим у великий світ! Назустріч, хай оманній, але все таки Великості! Щастя різне, ми з Вами приречені бути жрецьями Любови» (Самчук, 1952–1968, арк. 1). В іншому листі: «Я лиш кличу Вас зі собою, хочу знищити Вашу зневіру, влити у Вас силу пружності, щоб також жити і жити повно, міцно, яскраво!» (Самчук, 1952–1968, арк. 3). Спраглий шалу кохання митець звиряв обраниці свої переживання і жадання, повністю покладався на безконтрольну спонукальну силу чуття: «Усі ці дні я живу тим, Ви біля мене, в мені, чую Ваш голос, бачу Вас танцюючу, усміхнену. Так, Любонько! Моя Ви і більше нічия. Зо мною чи без мене, там чи тут, тепер чи колись — все одно. Бо для того, щоб так сталося нас проведено континентами і океанами, а головне: нам дано силу взаємно себе вичути і збагнути. І та радість, і те тепло, і та відданість і та справжність і та велика грядуча назустріч сила, що бере і жене, і не питає... Як гарно, що ми не боги, а люди і ми маємо право грішити, щоб творити святощі. Любонька!» (Самчук, 1952–1968, арк. 4). Його листи наполягають і дорікають, іронізують і благають. Знову і знову письменник намагається перекопати кохану в невідворотності їхньої зустрічі: «Моя зустріч з Вами не є справою звичайної випадковості, ані наслідком легковажності. Ця зустріч — це судьба. Я Вас полюбив. Більше: я Вас шаную. Більше: Ви стали для мене необхідністю. Люблю і шаную Вас, як жінку, як мистця, як людину, вичуваю Вас і вірю у Вас. Сила чуття, ніжності і разом сила мислі і логіки втілені у Вас, Ви людина не буденна і не випадкова, а тому Ви для мене велика вартість» (Самчук, 1952–1968, арк. 5). Експресія слововжитку в листах приголомшлива. Нагромадження і повтор дієлова «хочу» (дев'ятнадцять разів), підсилювальної частки «більше» (вісім разів), прислівника «більше» (сім випадків), імперативу «будьте» (сім разів) та інших емоційно забарвлених слів яскраво передають запальний стан адресанта і створюють експресивний колорит епістолярного діалогу, наповнюють його глибокою інтимністю.

Письменник, відповідаючи коханій свої найінтимніші побудження, висловив чимало міркувань про любов загалом та її значення в житті людини-мистця. Він виключно говорить про «любов» і жодного разу — про «кохання». Три рази з чотирнадцяти пише слово «Любов» з великої літери і ставить її в один ряд з такими моральними категоріями, як Честь

і Слава (Самчук, 1952–1968, арк. 7). Отож Любов митець мислив як виняткове почуття, яке відіграє особливу роль у становленні та самоствердженні творчої особистості, перетворюючись на основу всього буття. Для нього це найбільша цінність, що виповнює смислами життя і творчість: «Разом з Вами я люблю весь світ, всесвіт, ціле вічне життя. Так мені гарно, і я щасливий. Багато людей і часто говорять мені компліменти, а того й не знають, що говорять вони не мені, а моїй любові» (Самчук, 1952–1968, арк. 4). Любов іскрить у його зізнаннях усіма відтінками: любов-пристрасть, любов-ніжність, любов-дарунок, любов-вдячність, любов-надія, любов-святість: «Любонько, сило моя велика, трепетна ніжносте моя, правдо моя і істино! Не “люблю” Вас тією любов'ю, що її день-денно в міліярдах слів, стилів і випадків розсвіається по всій земній кулі. Люблю Вас глибинністю мого найсвятішого в мені, люблю Вас, як чудо Найвищої сили, вложеної в мене Богом. Ви для мене Благословення...» (Самчук, 1952–1968, арк. 6). Таке твердження-самонавіювання притлумлювало думки про осудність стосунків з молодого особю; почуття до Люби не мало нічого спільного з гріховністю і тлумачилося всуціль як дарунок Божий. У такий спосіб письменник, вочевидь, намагався здолати і власні внутрішні сумніви. Позбутися остаточно тих вагань не вдавалося, наслідком чого було усвідомлення недосяжності об'єкта свого кохання, нездійсненності бажаного: «І не дивлячись на це все, я ніколи не сягну по Вас, не дивлячись на те, що з'єднання з вами було б для мене моїм найбільшим щастям» (Самчук, 1952–1968, арк. 6).

У загальних міркуваннях про любов автор використовує низку метафор, що позначають фізичний біль, терпіння, терзання тваринних почувань, глупоту, гру в «сліпу бабу» тощо і фокусують увагу лишень на миттєвому чуттєвому порусі. Водночас для У. Самчука любов наповнена вищими смислами, вона «непереможна сила», «благословенне святе прагнення», тому й «освячує навіть злочини» (Самчук, 1952–1968, арк. 5). Апологією любові є нечисленні в любовних листах У. Самчука пейзажні ескізи: «Любонько, біля мене страшно багато осени. Море бронзового, мідяного, рудого листя. Вітер жене ті барви хідниками, а дуби і клени за тиждень моєї відсутності обернулись у пожежу, особливо коли на них ллється сонце з вітром. <...> Але як писати про осінь, коли в мені безліч весни. І це не перебільшення. І не поетичний вислів. Чую і бачу в собі весну — все квітне, все буяє. І смуток і радощі, і все сплітається в сон чи півсон»

(Самчук, 1952–1968, арк. 4). По-справжньому кохати, переконано доводив У. Самчук, може тільки вільна, щира у своїх почуваннях людина. Вона любитиме так, «щоб в тому чулась жива, червона, гаряча кров і духманна опяняюча, як вино, душа» (Самчук, 1952–1968, арк. 7). У своєму чутті це сильна і горда особистість, у житті якої немає місця для квиління. Пересічна людина не здатна витримувати напругу високих почуттів. Письменник тактовно дорікає обраниці в безсиллі та неспроможності вільно відкритися новому почуттю: «Коли б Ви любили життя не лише проблісками, Ви б соромились почуття слабкості, як соромиться негарна жінка своє[ї] наготи. Або... Верніться до пересічності... Тоді Вам знов буде добре, бо не будете усвідомлювати свого місця в житті, а автомати є завжди щасливими» (Самчук, 1952–1968, арк. 7). Лист-відповідь Люби наробив «дещо шелесту», але У. Самчук категорично відмовлявся розуміти її примхи і химери, сприймаючи їх за ознаки «...знаного російського нігілістичного світосприймання» (Самчук, 1952–1968, арк. 8).

Відсутність будь-яких перспектив поєднатися з коханою породжує наскрізний у листах мотив суму, викликаний не розділенням до кінця коханням і приреченістю переживати пекучу жаготу в самотині: «Чекав цілу вічність, сподівався, тратив надію, але останніми днями знов почало в мені відроджуватись те моє вічне — туга, мрія, надія» (Самчук, 1952–1968, арк. 10); «Ні слів, ні думок — голе трагічне почуття, якого не сказати, не описати, ні заперечити. А назустріч німа безпосередність, сонна байдужість, бездонна і безмежна твердість певних умов» (Самчук, 1952–1968, арк. 11). У. Самчук прагне постійної комунікації з коханою, дорікає Люби за мовчання, вимолює: «І пишть! <...> Пишть мені частіше! Чи Вам шкода так чорнила і паперу?» (Самчук, 1952–1968, арк. 10). Позбавлені можливості обмінюватися думками і почуттями, на його думку, не можуть творити однієї цілості: «Чи можна одночасно хотіти “бути чиймсь”, бажати вічної приязні і разом... не знайти в собі сили на пару слів написаних на шматку паперу в час, коли такі слова конечні? Що ми тоді варті, як можемо претендувати на любов, дружбу, щастя?» (Самчук, 1952–1968, арк. 7). Не отримавши листа-відповіді, він знову шле до Монреаля перечулену вісточку: «Я розмовляю з Вами досить часто, але Ви, очевидно, не чуєте моєї мови. Це буває коли я абсолютно сам і коли я хочу мати біля себе якийсь люксус... Якусь мовчазну істоту, яка говорить хіба своїми очима газелі чи краще допитливої, мудрої сови» (Самчук, 1952–1968, арк. 16). Вміло конструюючи риторичні пастки, адресант

намагався схилити свою пасію до взаємності, називаючи це то «терором своєї настирливості» (Самчук, 1952–1968, арк. 7), то «патетичними заходами» (Самчук, 1952–1968, арк. 8). У. Самчук не соромиться своєї докучливості, виправдовує її силою власного почуття: «Я знов настирливий до огиди, інший на моєму місті знайшов би почуття міри і потреби — я ж ці речі, видно, загубив і не знаю, де вони. Безодню справжньої ніжності ношу в собі для Вас і вона стає дуже часто великим для мене тягарем. Тому і бушую, тому і перечу, тому чекаю...» (Самчук, 1952–1968, арк. 9). Емоційну наснаженість тієї мольби-благання графічно оформлено в листах знаками оклику (сто шість разів) і питання (сорок дев'ять випадків).

Для письменника глибокі почуття й духовна близькість, взаємність і відкритість у стосунках розуміються як найважливіші умови поєднання двох долів в одну. Такої взаємності у стосунках з Любою письменникові бракувало, і в тому вбачався якийсь фатум: «...я Вам був накинутий долею без Вашої на це згоди, а дуже часто проти Вашого бажання, навіть тепер» (Самчук, 1952–1968, арк. 9). На його думку, підґрунтям міцної сім'ї є спільна мета в житті: «Тяжко йти в ногу з людиною, що не чує такту маршу. Пам'ятайте, що всі ті речі, як “сміливі бажання”, “гарні мрії” лише додаток до цілі, а не самоціль... Глупо одружуватись, коли нема мети життя. І навіть нема відваги життя... Щоб потім знов квилити, скакати півнями і по ідіотські одно одному докоряти, як це буває у тисяч[ах] і тисячах випадків з людьми, що “не хочуть”...» (Самчук, 1952–1968, арк. 7). Листи виразно демонструють, що адресант був наділений особливою чуттєвістю, яка допомагала йому глибоко розуміти найменші порухи душі коханої. Його міркування про неминучість закоханих людей бути разом вибудовуються в стрункі логічні ланцюги; невміння (можливо, чиєсь небажання) пізнати глибше іншого, на думку письменника, стає перешкодою такого єднання: «Але від самого початку нашого знайомства ми не зуміли себе пізнати. Ми бавились у гру “сліпа баба”, знаєте на чому вона полягає? Люди ловлять себе зі заплющеними очима. Але і ця гра мусіла до чогось вести, спочатку флірт, далі пристрасть, далі... Що далі? Бажання бути разом...» (Самчук, 1952–1968, арк. 5).

Є в листах і реакція У. Самчука на любовний трикутник, що своєю появою завдячує одруженню Люби Генуш із П'єром Глором (1923–2003), пізніше — відомим швейцарсько-канадським нейрофізіологом та епілептологом. Діапазон емоцій у реакції на звістку про пошлюбленість вражає. Одразу після от-

римання новини — збуджено-подражені вигуки, трикратне «ура» і замовчування дражливої події, що викликала такий рефлекс. За маскою бравурності листа, датованого кінцем грудня 1954 року, незримо струменять розпач і приреченість: «Колосально, феноменально, монументально! Ура, ура, ура! Нарешті, нарешті! Лише Ви не прозрадили імені того, що потрапив перейти огненне коло і вдертися у трічі зачароване, замкнуте на сто замків Ваше серце і тому Ви все ще для мене тим ким була — Генуш. Так. Це в якійсь мірі звільнило і мене — стонещасного, вперше і можливо востаннє, так зненацька і безнадійно заангажованого у сферу Вашого бування, що за свою безодню чуття не зміг дістати сливе нічого» (Самчук, 1952–1968, арк. 12). У листі середини 1960 року — спокій, розважливості і смиренне прийняття непереборної обставини, що перетворила його кохану на остаточно недосягну. Це вже інші інтонації з відтінком ностальгії й туги за неповторним часом їхнього любовного діалогу: «Сам не знаю чому порушую це табу — ваш стоїчний спокій і Ваше грізне мовчання. Не знаю, який раз ви матір'ю, скільки дочок чи синів Ви подарували планеті, але мені ось замануло перегукнутись з Вами в стилі і дусі, мабуть, даже давніх і неповоротніх років моєї “молодості”. І хотілося б також з Вами побачитись. Ще раз зхвилюватись чарівним хвилюванням невловимого почуття, що його лише тоді ціниш, коли дивишся на нього з перспективи» (Самчук, 1952–1968, арк. 14).

Листи У. Самчука цінні не тільки тому, що оголюють малознані деталі його приватного життя, які, здавалося, приречені були згубитися. Емотивний простір любовного епістолярію пов'язаний з автором і його коханою. Особливо цікавим з цього погляду є лист від 23 листопада 1952 року, який аналізує всі нюанси у взаєминах закоханих. Затоплений пристрастю митець не позбавлений можливості мислити розсудливо, пояснює обраниці, яка натякнула на згоду стати його дружиною (ймовірно, про це йшлося в одному з листів Люби), її «нерішений стан», появу такого наміру «нагло, з відчаєм». Однак не можна дорікнути авторові в нещирості. У своїй любові до молодої жінки він особливо чесний і з нею, й із собою, безжально оголює правду їхніх взаємин: «Чи було б правильно, що б ми з Вами піддалися такому “рішенню”? усе кинути, порвати всі звязки з минулим, утекти, запліщити очі, злегковажити обов'язками? Так. Було б правильно. Але для цього потрібно любові, любові і ще раз любові. Любов освячує навіть злочини. Але признайтесь собі, Любонько: Ви тієї сили в собі не маєте» (Самчук, 1952–1968, арк. 5). В іншому листі докори переростають у сумніви

і припущення: «І певне Ви наважитесь знехтувати такою щирістю, якої Ви, можливо, ще й не переживали? І Ваша легковажність по відношенню до таких почувань... Я не знаю... Може вона і має якесь виправдання, може це дійсно кара за якийсь гріх» (Самчук, 1952–1968, арк. 8). Поступово в інтимному епістолярії письменника формується проникливий психологічний портрет коханої жінки, де найяскравіші мазки насичені її непевністю і смутком, хвилюваннями і душевною мукою. За тими незначними цитатами з листів Люби, на які у відповідях реагує У. Самчук, проступає тотальна недомовленість, що, можливо, приховує зовсім іншого гатунку причини невпевненої поведінки художниці. Взаєморозуміння закоханих, якого так прагнув письменник, щоразу не справджується.

Очевидно, такий стан речей змушує У. Самчука міркувати раціонально про обов'язок перед іншими, він відверто пише про взяті добровільно повинності перед дружиною. Конфлікт між почуттям до однієї жінки та обов'язком перед іншою вирішено впевнено й категорично: «Я не залишу на призволяще моєї жінки, яку я любив і яка мене любила. Не залишу легковажно і нагло. Інакше Ви самі мене не поважали б. Я б лише відійшов від неї, як тієї, що не виповняє мене до кінця. А яке може бути життя подружжя, що себе взаємно не виповняє. І мусів би я це зробити так, щоб вона не почувала себе покривдженою. Це можна зробити, але для того потрібно часу і дуже напруженої, справжньої доброї волі...» (Самчук, 1952–1968, арк. 6). Лист завершувався так, ніби письменник мав намір остаточно розірвати стосунки, у яких не було майбутнього: «Любонько: ще раз і востаннє кажу: я Вас люблю, Вами живу, Вами болю. Болю знов фізичними болями. Всі мої дні і всі мої ночі виповнені Вами. Я не працюю, бо не можу. Я терплю. Я хочу нести ці болі, бо вони мені солодкі. Бо я люблю... І я щасливий! Нічого від Вас не вимагаю, не вимагаю відповіді на цього листа, не буду більше чекати відповіді взагалі. Я Вам сказав і мені вже добре. До цього часу мені здавалось, що я Вас до чогось силував, тепер я хочу досягти лише, щоб Ви мене хоч трохи розуміли і більше нічого. Прощайте, моя кохана!» (Самчук, 1952–1968, арк. 6).

Однак потім були інші листи, напоєні любов'ю і глибинною спрагою духовної близькості, у яких письменник продовжував захоплюватися мінливою та непослідовною в ставленні до нього коханою. У його пристрастних бажаннях вона жила як злудна далека мрія, і У. Самчук продовжував виливати в листах свої бажання. А Люба дозволяла йому снити собою: «Моя хороша, моя велика і моя золота мріє!» (Самчук,

1952–1968, арк. 1); «Чарівна моя мріє!» (Самчук, 1952–1968, арк. 3); «Ви для мене видавались фата-морганою далекого зеленого, свіжого остро-ву» (Самчук, 1952–1968, арк. 8).

Уявлення про ступінь різьбленості авторського «я» в інтимних листах У. Самчука демонструє частотність вживання займенника «я». У називному відмінку його використано в корпусі листів сто тридцять разів — це роздуми про себе, свої вчинки і почуття, це внутрішній світ митця. Цей же займенник в інших відмінках («мене», «мені», «мною») зустрічається в епістолах до Люби сто сімнадцять разів, що засвідчує уявлення письменника про те, як сприймає його кохана, як ставиться до його почуттів і намірів. В окремих листах адресант вдається до самоаналізу, зокрема критично відгукується про свій зовнішній вигляд, що, ймовірно, було емоційною реакцією на повідомлення Люби про майбутнє одруження, висловлює неприйняття її вибору: «Не легко Вам поєднатись з оранг-утангом — розумію. Але й не легко іншим почуватися безплатним додатком до різних сміхотворних випадковостей, що їх так щедро сипле перед Вами Божа долоня. Можете рівняти мене до малпи, навіть до паука, але на одну згадку, що мене міняють на китайця чи іншого людського чужинця [майбутній чоловік художниці — швед. — *I. P.*] у мені перевертається догори ногами шлунок і я дістаю морську хворобу». І тут же — трепетні натяки на недавню зустріч крадькома: «...яскраві, барвисті, мокрі вулиці, непевні зустрічі, голосні надриви розмов і пелюстково-платонічні прощання» (Самчук, 1952–1968, арк. 11). У порівнянні з енергійною обраницею відчуває себе «недолужним» (Самчук, 1952–1968, арк. 3).

У листах У. Самчук іноді злегка кпить над своїм станом закоханого, наполягає, що має статус людини, «обтяженої цілою серією комплексів» (Самчук, 1952–1968, арк. 9). Він виразно інтерпретує особливості свого темпераменту; власну невідповідність і недопасованість до примх коханої захищає соковито і бурхливо: «Любо, я міг би бути і таким, яким Ви хочете мене бачити... (“дайте руку і поплентаємось”, на мою пропозицію “бігти”), але проти “пленання” ціла моя природа; не люблю квилення, як самонасолоди, не люблю статички, як єдинозасобу. І коли таким мене зробите — я Вам зайвий. Коли я наслідуватиму Вас і цілими місяцями не даватиму про себе знати, виправдуючись тими чи іншими настроями — кінець. Поставте наді мною точку. І тільки пустоцвіті не хочуть “завершення”, “рішення”, бо все має свій кінець, але один дає рум'яний, соковитий плід, інший лише шматочок гною, оминувши той плід. Ну,

навіщо, до дідька, та літеплість там де конечна температура високого дихання» (Самчук, 1952–1968, арк. 8). Інші листи теж демонструють болісне вдвляння письменника в самого себе. В одному з них інтерпретація стосунків з Любою породжує жаль до своєї персони: «Бідний Уласе! Ти п'єш з келиха самотньо. <...> Чи гарно мені бути таким безнадійним Дон Кіхотом?» (Самчук, 1952–1968, арк. 2). В іншому — адресант висловлює потаємне благаання: «Коли б тільки видержати і не згоріти передчасно...» (Самчук, 1952–1968, арк. 11).

У. Самчук постійно конструює здобутий досвід і трансформує його в емоції, почуття, погляди і переконання. Звідси — самохарактеристики, пов'язані з усвідомленням власного мистецького післанництва: «Я, Любо, не той, що співає, танцює, жартує, сміється, бавиться, любить життя... Тобто: не лише той. Я також мистець, посланник, приреченець. Пrawdи вложені в мою душу не сміють бути злегковажені. Я б убив себе, наколи б я не виконав волю сили, що мене послала у світ» (Самчук, 1952–1968, арк. 6). А перед тим, заперечуючи первинність пригоди чи бажання звичайної насолоди, стверджував: «Я шукаю людей, я хочу пронести своє життя серед живих мені подібних, я хочу виправдати себе, як мистця, я хочу творити свою власну космічну систему вічності і тому шукаю собі відповідних партнерів. А коли я побачив Вас і коли наша майже перша зустріч була супроводжена таким окликом, як “Я хочу бути людиною” і коли я вичув трепет пригніченої тієї самої Людини у Вашій зовнішній оболонці, мені до болю захотілося визволити Вашу Людину, приєднати її до мого космосу і втілити її в Любов, в Вічність, у Великість, у Часовість і Просторовість» (Самчук, 1952–1968, арк. 1). На переконання У. Самчука, митець має чимало можливостей для самореалізації, однак повсякчас постає перед вибором і потребою пошуку власного місця. Своєю певністю намагається окрилити молоду художницю, спонукаючи її до активного творчого самоздійснення: «Не будьте пасивною, беріть палету, ставте мольберт, думайте і... кохайте! Щоб я дав, щоб міг наповнити Вас цією великою, Божою силою, так необхідною для всіх, що родились перетворювати природу, будуючи її все наново і наново у безлічі видозмін» (Самчук, 1952–1968, арк. 3). Подекуди в листах відчутні напучення та моралізаторські інвективи, що, очевидно, продиктовані віком і мистецьким досвідом адресанта.

Інтимні почуття автора листів тісно пов'язані з його творчим буттям, не випадково він прагне наблизити молоду художницю до розуміння своєї творчості. Однак усвідомлення по-

лярності їхніх поглядів на мистецтво і загалом мистецьких уподобань диктує йому безапеляційну констатацію: «Шлю Вам мою “Марію” — не будете її читати, не Вашого смаку річ, але хай все таки буде». Але тут же обнадіює себе: «Одного разу Ви її ДУЖЕ прочитаете» (Самчук, 1952–1968, арк. 11). Для У. Самчука важливим був факт, що Люба, як і він, людина творчої натури. Він кількаразово підкреслював це в листах і пов’язував із цією обставиною силу свого кохання. Пізнаючи її глибинну суть і вартість, він бажає, аби його обраниця доросла до цього розуміння, адже творчі особистості приречені на особливе життя: «Ви для мене лише зоря, одна з тих космічних великостей на яку я задивився і бажаю наблизити її до себе. Те саме може бути і з Вами по відношенню до мене, бо і Ви є мистець. Великий мистець!.. І ми повинні жити життям саме допасованим, відповідним, окремо для нас створеним. Це саме нас єднає. Це нас тягне одне до одного. І було б нашим благословенням наколи б ми цю ласку зуміли вивжити» (Самчук, 1952–1968, арк. 6).

Всепереможне почуття до Люби Генуш дало можливість У. Самчуку відкрити в її творчій натурі те, що, ймовірно, на той час іще було непомітним для загалу. Молода художниця тільки розпочинала творчий шлях після довгих років напруженого навчання. В інтимних листах чимало міркувань про творчість малярки; письменник не проминув високо поцінувати сильні, нестримні прагнення та органічне поєднання чуттєвості й інтелектуалізму в її картинах: «Тішуся надзвичайно Вашими успіхами на які Ви більше, ніж заслужили. Ваші праці насправду чудові, я пізнав, оцінив і полюбив їх в самих початках... У них багато ніжності, щирості і навіть пристрасті, коли брати пристрасть як вислів Вашого творчого інтелекту» (Самчук, 1952–1968, арк. 15). В іншому листі письменник захоплено писав про стиль художниці та її улюблену тему, означену нею самою вже на початку 1990-х років як «Techno-Woman»: «...недавно я мав нагоду бачити в одній з торонтонських кавярень серію Ваших праць, які зхвилювали мене своєю свіжістю, безпосередністю і щирістю; я так виразно побачив і відчув Вас з Вашим тріпотливим зацікавленням певними темами і проблемами, що мені невимовно захотілося сказати Вам кілька слів здивовання, адорації і подяки» (Самчук, 1952–1968, арк. 16). Загалом для письменника-традиціоналіста, яким був У. Самчук, імпульсивність, туманна абстрактність і хаотична пульсація художніх полотен Люби Генуш були не завжди зрозумілі. Однак його судження про окремі з них були доволі коректними: «Дякую за Вашу акмеїстичну Мадонну. Вона стря-

снула моєю естетикою і наштовхнула на безліч питань про добу атому, про релігію сил космосу...» (Самчук, 1952–1968, арк. 13). Настанови маститого майстра слова були далекі від зарозумілих повчань і менторства. Для У. Самчука свобода митця у виборі творчого шляху була найважливішою, тож не забував наголосити: «Простіть мені мої настирливі вмовляння. Ні, ні! Робіть по своєму! Я завжди казав Вам, що гріх насилувати чужу волю» (Самчук, 1952–1968, арк. 7). І Люба Генуш робила-таки «по-своєму»: в її полотнах не було й натяку на традиціоналізм; тут виразно проступала оригінальна і яскрава модерна естетика. У своїх полотнах 1950–1960-х років, коли тривав епістолярний любовний роман з У. Самчуком, художниця віддавала перевагу змішаній техніці; зображення жіночого тіла вона поєднувала із зображеннями сучасної техніки та комп’ютерної графіки. Як засвідчено в одному з інтерв’ю середини 1960-х років, Люба Генуш «...є в своїй творчості одночасно філософом, архітектором, геометром, музикою і винахідником» (Логуш, 1964, с. 8). Газета «Монреаль» кількома роками пізніше зауважила, що художниця багато часу проводить на звалищах металобрухту, шукаючи інтригуючі шматки металу, які могли б стати частиною її скульптурної роботи (Flint, с. 24).

В інтимних листах письменник торкається й інших тем, зокрема міркує про життя і смерть, сутність творчості, мистецтво і призначення мистця, цілісність людини як духовної особистості. Усі ці судження іскрометні, несуть на собі відбиток всеобіймаючого почуття. Роздумуючи над долею митця-емігранта, письменник висновує кілька настанов, якими має керуватися загалом духовна людина у складних життєвих обставинах. З-поміж них — цілісність натури і активне наставлення до життя, рішучість і цілеспрямованість: «Ми живемо в такому часі і такому просторі, що нам ніхто, ніде, ніколи і нічого не дасть даром, ми мусимо здобути для себе місце і респект силою нашого духового наставлення, а тому мусимо бути такими, що зможуть себе тут виправдати. Ця “амбіція” потрібна нам не ради амбіції, а ради чисто людського і морального в природі людській. Ненормальним в нашій мові є слабкість, кволість, упадок, бо такий стан людини переважно штовхає її в бік негативного, часто на край відчаю і щоб запобігти цьому Велика Сила в[к] лючила в нас поняття чести, слави, амбіції, знов таки не, як самоціль, а як засіб для виправдання в нас нашого універсально-людського» (Самчук, 1952–1968, арк. 8).

Якщо зміст листів початку 1950-х років всеосяжно насичений спрагою кохання, то пізній

епістолярій демонструє певну емоційну врівноваженість письменника. Він стримано розповідає про враження від поїздки до США, звіряє майбутні плани мандрувати різними континентами, інформує про книжки, які читає, участь у мистецьких заходах Українського Торонто, зокрема бали, забави, чаювання, бенкети, очікування трупі Йосипа Гірняка і майбутньої постановки «Мини Мазайла» тощо. Свої будні письменник описував надміру конспективно: «...пишу листи, пляную нові речі не скінчивши старих, пишу статі газетні, буваю на різних зборищах, відкриваю та закриваю наші клубові сходини, приймаю відвідувачів і інколи п'ю горілку» (Самчук, 1952–1968, арк. 10). Потреба звіряти свої творчі задуми тій, хто давно жила відособленим від нього життям, в останніх листах атрофувалася остаточно: «Я писав, я читав, я їздив на озера рибалити і я, вибачте, мріяв» (Самчук, 1952–1968, арк. 16). У вервечці подій однакової ваги набували і творчі імпрези, і буденні оказії. Мізерність деталей повсякдення порівняно з огромом почуттів, що вирували в душі митця, очевидна.

У. Самчук постійно цікавиться життям своєї обраниці, яка стримано переповідала приватні подробиці в листах: «Люба не любить інформувати мене, навіть про найважливіші свої справи. Лише говорить про наслідки і то печальні» (Самчук, 1952–1968, арк. 10). Він цікавиться всім: як поживають її друзі, де вона буває, що робить, чи працює з мольбертом у руках, чи заходить до Белевю Касіно і чи зустрічала великого композитора (ймовірно, йдеться про Гордона Кеннета Флемінга, який виступав у знаному кабаре). А загалом цей інтерес вичерпно характеризують короткі питальні формули: «Що Ви робите? За чим тужите? Які ідеї бентежать Вашу істоту? Чи щасливі? Чи веселі? Чи задоволені?» (Самчук, 1952–1968, арк. 14). З окремих реплік письменника можемо довідатися про численні труднощі, які чатували на митців-переселенців у новій країні. У. Самчук пише про це побіжно-заспокійливо, акцентуючи власну неспромогу будь-чим зарадити скрутному становищу Люби, як, зрештою, і своєму. Як не дивно, він ніколи не розмовляв з нею в листах про покинуту Вітчизну, не обговорював колізій політичного життя емігрантів. Звіряв коханій жінці лишень свою Любов і висловлював вдячність за все — листи, вітальні картки, «шматочки почувань», раптову зміну в ставленні до нього, подаровану можливість любити (дієслово «дякую» використано в епістолярії одинадцять разів). З висоти перетривалих літ, коли неминучість розлуки допомогла оговтатися від спопеляючої жаги, письменник з почуттям власної гідності зізна-

ється в передостанньому листі: «Ви змусили мене цілі роки бути Вашим своєрідним рабом, за що я Вам був, є і буду завжди вдячний» (Самчук, 1952–1968, арк. 16).

Уся прозова творчість У. Самчука тяжіє до автобіографізму, тож любовні листи письменника до художниці дають можливість по-новому зрозуміти повоєнний період творчості митця, зокрема оцінити ступінь автобіографічності роману «На твердій землі» (1967). Вони є документальним об'єктивом, націленим на висвітлення окремих сторінок творчого життя прозаїка. Любовний епістолярій містить унікальні свідчення про те, звідки черпав письменник натхнення для плідної праці в 1950–1960-х роках, якими були передумови і механізми творчого процесу під час роботи над романом із життя української еміграції в Канаді. Ще на початку любовних стосунків він щиро зізнавався: «Я хочу сам писати, співати, робити музику, почувати і жити! <...> Зараз я повний планами, проектами, мислями і у всьому тому живе Ви, в тисячах видозмін, у різних виглядах і завжди все то гарне, приємне, соковите, барвне» (Самчук, 1952–1968, арк. 3). У. Самчук палко вірив, що зможе поєднати свою долю з обраницею і ця обставина позитивно вплине на їхню творчість: «...ми перейдемо з Вами через життя великими дорогами і подаруємо йому ту найкращу частину нас самих. Хай буде вічно, в часі і просторі, благословенно святе прагнення, що виповнило нас цього дня і щоб перейшло воно до майбутності» (Самчук, 1952–1968, арк. 3). Однак мало не в кожному листі письменник пише про нереалізованість своєї пристрасті через нерішучу поведінку обраниці; між рядками проступають тотальне душевне томління, мука від недовсяжності бажаного, неможливість працювати: «Муза моя рідше навідує мене, пишу листи, планую нові речі не скінчивши старих, пишу статі газетні, буваю на різних зборищах, відкриваю та закриваю наші клубові сходини, приймаю відвідувачів і інколи п'ю горілку» (Самчук, 1952–1968, арк. 10). А в іншому листі — узагальнення настроїв і психологічних станів: «А взагалі напруження, боротьба, невдоволення, знов боротьба, падання, вставання, борювання... Рай і пекло — хай йому сто чортів!» (Самчук, 1952–1968, арк. 12). Поступово непогамована любовна пристрасть спрямовується в інше русло — з об'єкта пристрасті на розв'язання творчих завдань. Уже на початку 1960-х він зізнається: «Я, розуміється, хотів би бозна що “написати”, але те, що пишу не є тим що хотілося б. О, Боже! Чому нам так справді мало дано! У мене багато дечого змінилося, лише не змінився я сам і моє до Вас відношення»

(Самчук, 1952–1968, арк. 14). Очевидно, саме в цей час у митця виникає задум написати роман про своє нерозділене кохання. Не виключено, що про наміри він повідомляв Любу Генуш, оскільки в одному з листів констатує: «Багато тепер думаю над темою роману про наші зустрічі, але все це не хоче компонуватися в цілість. А головне — нема фіналу, бо хотілося б, щоб ця композиція вийшла завершеною. Може, це прийде» (Самчук, 1952–1968, арк. 15).

Роман «На твердій землі» У. Самчук написав упродовж 1963–1966 років, він виразно передає той емоційний стан, у якому перебував автор у період його створення. Окремою книгою твір з'явився 1967 року. Можна тільки здогадуватися про ймовірні нарікання і закиди художниці, до яких письменник поставився напрочуд прохолодно й навіть роздратовано. В останньому листі до Люби Генуш він висловлює власні погляди на художню літературу, яка не просто черпає матеріал з реальної дійсності, а поглинає його художньою структурою, затирає в ньому фактичну достовірність: «Я, моя дружина і всі, що мають діло з літературною роботою, а також, мабуть, і багато взагалі культурних людей знають, що кожний актор бере свій типаж з життя, найкраще пережитого і комбінує з нього за свою вподобу своє твориво. Те саме, що і Ви робите, коли малюєте картину. І байдуже, як, хто і коли буде це сприймати. На сприймання й розуміння мистецької творчості не має регуляміну. Мою книгу (“тверду землю”) читають масово, одні сприймають, інші ні, але вона їх хвилює, і це головне. Але що до Вашого сприймання, якщо воно не входить в рямці звичайного, прошу мені вибачити! Мені здавалося і здається тепер, що і тут немає нічого, що могло б Вам як будь пошкодити. Усім тим, що хотіли б робити з цього той чи інший виток, можна вказати на мою замітку поміщену перед текстом книги» (Самчук, 1952–1968, арк. 17).

Варто зауважити, що в чорновому варіанті роман «На твердій землі» мав іншу назву — «Простір поза нами», свідченням чого є надрукований початок твору в альманасу «Північне саяво» (Самчук, 1965). Уривок супроводжувався епіграфом: «I enjoy writing that kind of gossip myself. Aldous Huxley» (Я пишу такі плітки сам. Олдос Гакслі (Aldous Leonard Huxley; 1894–1963)). У виданні 1967 року його було замінено заувагою автора: «Цей твір належить до жанру мистецької літератури, а тому всі описані тут події, як також всі виведені в нім людські постаті і характери є вислідом творчих вимог і уяви автора» (Самчук, 1967, с. 4). Незважаючи на таке запевнення, письменник зберіг у романі ініціали Люби Генуш в імені головної

героїні: Л. Г. (Лена Глідерс); головному персонажеві дав прізвище *Данилів*, співзвучне з прізвищем *Данильчук*, на яке 1975 року він отримав паспорт громадянина Канади; а текст містить чимало автобіографічних деталей, пов'язаних з особистими взаєминами письменника і художниці. Це, зокрема, натяки на чудові листи коханий і лікаря-шведа, який згодом став її чоловіком; прогностичне твердження про двох дітей (адресатка має двох дітей — доньку Ірину і сина Данила); мандрівки художниці Європою; персональні виставки картин у Канаді тощо. У романі окреслено улюблену тематику її полотен — народження в релігійних версіях, є згадки про написані Любою Генуш автопортрети і портрет У. Самчука (донедавна всі вони були розміщені на офіційному сайті художниці (http://lubagenush.com/luba_website.htm — Дата звернення 27 лютого 2018 року. У 2020 році доступу до вказаного сайту немає). Загалом портрети мисткині (зокрема і згаданий тут портрет письменника) здобули визнання критиків не фотографічною подібністю, хоч вона наявна, а надзвичайним охопленням індивідуальності зображеної особи (Логуш, 1964, с. 10).

Останній лист письменника до обраниці, що констатував популярність роману «На твердій землі», засвідчив остаточну сублімацію незадоволеного еросу у творчість. Велика сила любовного потягу У. Самчука переросла в енергію іншого ґатунку. Сублімація нереалізованих почуттів і бажань у таємничу магію мистецтва відбулася поступово, що можна простежити також зміною епістолярних звертань до адресатки. У листах 1952–1953 років, коли бурхливий роман закоханих тільки розвивався, а згодом досягнув свого піку, переважають звертання «Чарівна, кохана Любонько», «Любонько — дорога, кохана», «Любонько — рідна», «Моя Любонько». Найбільш частотним є звертання «Любонько» (тридцять шість разів), що зберігає довіру, ніжність, інтимність, особливу почуттєвість, навіть легкість спілкування і засвідчує високий рівень емпатії адресанта. Менш уживаним виявилось нейтральне «Люба / Любо» (шість разів); контрастними за емоційним забарвленням до попередніх були іменування «Любов» (три рази) і «Любаня» (один раз).

Після одруження Люби Генуш у листах У. Самчука зникають невимовність і гранична інтимність, з'являються звертання більш теплі, м'які («Друг — Любонька»), шанобливі («Дорога, Прекрасна Пані Любо»), навіть офіційні («Дорога Любов Леонівна!»). Палітра слів-звертань демонструє емоційне ставлення адресанта до об'єкта своєї пристрасі: «кохана» (вісім разів), «дорога» (сім разів), «мила» (сім

разів), «хороша» (три рази), «золота» (два рази), «ясна» (один раз). Осібно можна виокремити звертання на зразок урочисто-піднесеного «доч моя метеликоккрильна» чи поетичного ґатунку «Любонько — чиста і прозора Вахханко», які виказують панівні настрої тієї чи тієї епістоли. У листах письменник звертається до коханої тільки на «Ви», що в ранній період взаємин підкреслювало шляхетність його почувань, а в пізній — глибоку повагу до коханої жінки і незреалізованість-невідбутність свого кохання.

Не менш комунікативними видаються і підписи в листах У. Самчука до Люби Генуш. Одноразовими є емпатизовані підписи на зразок «Ваш недобрий суворий Амікус» (Самчук, 1952–1968, арк. 7), «Ваш ідол» (Самчук, 1952–1968, арк. 8), «Вами замотаний, гупо закоханий, раб рабів і цар царів» (Самчук, 1952–1968, арк. 11), у них вгадується основна палітра емоцій і настроїв адресанта, якою він прагнув наділити кохану жінку. Найглибшого рівня інтимізації автор досягав, використовуючи в підписах тільки присвійний займенник «Ваш,», після якого ставив не крапку, а кому, натякаючи цим на свій особливий статус чи й вагому для обох подію (п'ять разів). Наявністю в підписі прислівника з граничним значенням «Ваш завжди» (п'ять разів) підсилено всеосяжність нездійсненого бажання бути разом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зріле кохання У. Самчука до Люби Генуш засвідчило глибоку особистісну тран-

сформацію митця, справило ошляхетнюючий і гармонізуючий вплив на творчість цього періоду. Упродовж 1950–1960 років у світ вийшли дві книги спогадів «П'ять по дванадцятій» (1954) і «На білому коні» (1956), другий том «Осту» — «Темнота» (1957), роман «Чого не гоїть огонь» (1959), перший розділ роману «Генерал Тарас» (1962) і роман «На твердій землі» (1967). Було завершено роботу над автобіографічним романом «На краю часу» ([1963]) і двома п'єсами, одна з яких написана на пошану шістдесятої річниці перебування українства в Канаді, а друга — з приводу подарованого Москвою канадським комуністам пам'ятника Тарасові Шевченку. Ці твори так і залишилися не опублікованими через брак коштів, про що автор повідомляв у листах до Ю. Шереха (Самчук, 1951–1952, арк. 1–2, 6–7).

Епістолярна спадщина Уласа Самчука доволі об'ємна і, попри низку досліджень, що з'явилися за останні двадцять літ, потребує ретельного вивчення. Це не просто документ приватного життя автора, а й частина історії української літератури, особливо, коли їхній зміст торкається мистецьких справ. Неопубліковані листи письменника до художниці Люби Генуш доповнюють його біографію маловідомими деталями, дали можливість більш виразно окреслити деякі риси його психологічного портрета, зануритися в неповторний внутрішній світ митця, зрештою — пунктирно накреслити автобіографічний дискурс роману «На твердій землі».

ДЖЕРЕЛА

1. Львів А. (2016). *Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX — початку XX століть*: автореф. дис. ... д. філол. наук: 10.01.01; Київ, ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 40 с.
2. Коцюбинська М. (2009). *Листи і люди: Роздуми про епістолярну творчість*. Київ: Дух і Літера. 584 с. (Бібліотека Шевченківського комітету).
3. Логуш М. (1964). Мистець неспокоїної душі. *Наше життя: Часопис Союзу Українок Америки*. Рік XXI. Ч. 4. С. 8–10.
4. Луцій С. (2014). Роман Уласа Самчука «Марія»: епістолярна історія видань та перекладів. *Слово і Час*. № 9. С. 69–81.
5. Луцій С. (2015). Роман У. Самчука «OST»: фрагменти епістолярної дискусії. *Слово і Час*. № 4. С. 29–40.
6. Пангелова М. (2012). *Епістолярій Уласа Самчука: відображення літературного життя та творчої індивідуальності письменника*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01; Київ, ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 18 с.
7. Пангелова М. (2016). Епістолярій Уласа Самчука як індикатор літературного побуту його часу. *Молодий вчений*. № 12.1(40). Грудень. С. 352–359.
8. Пангелова М. (2009). Листи Уласа Самчука як відображення жанрової природи документалістики. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 19(182). С. 99–107.
9. Пангелова М. (2011). Літературно-критична діяльність Уласа Самчука 60–70-х років XX століття крізь призму його епістолярію. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. Випуск 22. С. 174–178.

10. Радчик Р. (2007). Заокеанське життя Уласа Самчука в епістолярному інтер'єрі (3 листів письменника до літературознавця Марії Білоус-Гарасевич). *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 28. С. 95–100.
11. *Письма 1926 года* (1990): Райнер Мария Рильке, Борис Пастернак, Марина Цветаева / подг. текстов, сост., предисл., переводы, коммент. К. Азадовского, Е. Пастернака, Е. Пастернак. Москва: Книга. 237 с.
12. Рупенко (Зарицька) Л. (2015). Поетика інтимного листування кінця XIX–початку XX ст. (теоретичне дослідження). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. № 2(16). С. 242–247.
13. Самчук У. (1952–1968). *Листи до Люби Генуш*. ВРФТ ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 422. 17 арк.
14. Самчук У. (1951–1952). *Листи до Юрія Шереха*. ВРФТ ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 869. Арк. 6–7. Од. зб. 870. Арк. 1–2.
15. Самчук У. (1965). Мій дім і я: Уривок із роману «Простір поза нами». *Північне сяйво: Альманах*. II / упоряд. Я. Славутич. С. 13–18.
16. Самчук У. (1967). *На твердій землі*: Роман. Торонто: Українська Кредитова Спілка. 390 с.
17. Flint D. (1966). Housewife makes scrap metal art. *The Gazette [Montreal]*. 3 Oct. P. 24.

REFERENCES

1. Ilkiv, A. (2016). *Intymnyi dyskurs pysmennytskoho epistoliaruiu druhoi polovyny KhKh — pochatku KhKh stolit*: avtoref. dys. ... d. filol. nauk: 10.01.01; Kyiv. un-t im. Borysa Hrinchenka. Kyiv, 40 s.
2. Kotsiubynska, M. (2009). *Lysty i liudy: Rozdumy pro epistoliarnu tvorchist*. Kyiv: Dukh i Litera. 584 s. (Biblioteka Shevchenkivskoho komitetu).
3. Lohush, M. (1964). *Mystets nespokiinoi dushi. Nashe zhyttia: Chasopys Soiuzu Ukrainok Ameryky*. Rik KhKhI. Ch. 4. S. 8–10.
4. Lushchii, S. (2014). Roman Ulasа Samchuka “Mariia”: epistoliarна istoriia vydan ta perekladiv. *Slovo i Chas*. № 9. S. 69–81.
5. Lushchii, S. (2015). Roman U. Samchuka “OST”: frahmenty epistoliarноi dyskusii. *Slovo i Chas*. № 4. S. 29–40.
6. Panhelova, M. (2012). *Epistoliarui Ulasа Samchuka: vidobrazhennia literaturnoho zhyttia ta tvorchoi individualnosti pysmennyka*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.01; Kyiv. un-t im. Borysa Hrinchenka. Kyiv, 18 s.
7. Panhelova, M. (2016). Epistoliarui Ulasа Samchuka yak indykator literaturnoho pobutu yoho chasu. *Molodyi vchenyi*. № 12.1(40). Hruden. S. 352–359.
8. Panhelova, M. (2009). *Lysty Ulasа Samchuka yak vidobrazhennia zhanrovoi pryrody dokumentalistyky*. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. № 19(182). S. 99–107.
9. Panhelova, M. (2011). *Literaturno-krytychna diialnist Ulasа Samchuka 60–70-kh rokiv KhKh stolittia kriz pryzmu yoho epistoliaruii*. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriiа Filolohiia. Pedagogika. Psykholohiia*. Vypusk 22. S. 174–178.
10. Radchuk, R. (2007). *Zaokeanske zhyttia Ulasа Samchuka v epistoliarnomu interieri (Z lystiv pysmennyka do literaturoznavtsia Marii Bilous-Harasevych)*. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. Т. 28. S. 95–100.
11. *Pisma 1926 goda* (1990): Rayner Mariya Rilke, Boris Pasternak, Marina Tsvetaeva. / podg. tekstov, sost., predisl., perevody, komment. K. Azadovskogo, Ye. Pasternaka, Ye. Pasternak. Moskva: Kniga. 237 s.
12. Rupenko (Zarytska), L. (2015). *Poetyka intymnoho lystuvannia kintsia XIX — pochatku XX st. (teoretychne doslidzhennia)*. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Filolohichni nauky (Literaturoznavstvo)*. № 2(16). S. 242–247.
13. Samchuk, U. (1952–1968). *Lysty do Liuby Henush*. VRFT IL. F. 195. Od. zb. 422. 17 ark.
14. Samchuk, U. (1951–1952). *Lysty do Yuriia Sherekha*. VRFT IL. F. 195. Od. zb. 869. Ark. 6–7. Od. zb. 870. Ark. 1–2.
15. Samchuk, U. (1965). *Mii dim i ya: Uryvok iz romanu “Prostir poza namy”*. *Pivnichne siaivo: Almanakh*. II / uporiad. Ya. Slavutych. S. 13–18.
16. Samchuk, U. (1967). *Na tverdii zemli*: Roman. Toronto: Ukrainaska Kredytova Spilka. 390 s.
17. Flint, D. (1966). Housewife makes scrap metal art. *The Gazette [Montreal]*. 3 Oct. S. 24.

Iryna Rusnak

D. Sc. (Philology), Professor,
Professor of the Department of Ukrainian literature Comparativistics
and Grinchenko Studies Institute of Philology Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

ORCID iD 0000-0001-8355-7389

i.rusnak@kubg.edu.ua

**“TOO ARDENT IN WORDS AND FRANK IN THOUGHTS”
(TOUCHES TO THE BIOGRAPHY OF ULAS SAMCHUK)**

The epistolary of the writer is an important material for literary studies. Heretains a powerful biographical potential, has a cultural weight and losing the status of privacy acquires the status of documentary evidence of a particular era. Letters allow you to feel the artist as a person, delve into his inner world, learn something special about his worldview, emotional movements of the soul, and penetrate the secret of the creative laboratory. For the first time, the poetics of Ulas Samchuk's intimate letters are analysed in the article; an attempt is made to add essential details to the psychological portrait of the writer. The article describes the thematic content of love letters, their mood and expression, reveals the writer's understanding of the concept of "love" and its meaning in the life of a person. The emotive space of the love epistolary is associated with Samchuk and his beloved. The letters contain precise auto-characteristics of the writer related to the realization of his artistic mission. The writer expressed his attitude to the artistic tastes of his chosen one, appreciated the organic combination of sensuality and intellectualism in her paintings. The mature love of U. Samchuk showed a deep personal transformation of the writer, made an ennobling and harmonizing influence on the work of this period. During this time, two books of memoirs and three novels were created and published, one novel and two plays were completed. The writer's love letters made it possible to assess the degree of autobiography of the novel "On the Solid Land" (1967), including finding in the work undoubted elements of autobiography. An intimate epistolary gave the unique evidence of where the writer got his inspiration for fruitful work in the 1950s-1960s, what were the prerequisites and mechanisms of the creative process while working on a novel from the life of Ukrainian emigration in Canada.

Keywords: Ulas Samchuk, novel "On the Solid Land", epistolary, love letters, intimate letters, epistle, autobiography.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2020

Прийнято до друку 12.12.2020